

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
مَدِينَةُ الْمَدِينَةِ الْمَكِّيَّةِ الْمُنَوَّرَةِ
مَدِينَةِ النَّبِيِّ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
مَدِينَةُ الْمَدِينَةِ الْمَكِّيَّةِ الْمُنَوَّرَةِ
مَدِينَةِ النَّبِيِّ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

مَدِينَةُ الْمَدِينَةِ الْمَكِّيَّةِ الْمُنَوَّرَةِ
مَدِينَةِ النَّبِيِّ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

GRANDE MARCHE

DE SON ALTESSE

LE PRINCE IMPÉRIAL

Burhannedin Effendi

OSMANLI MODERNLEŞMESİNİN MÜZİKAL BOYUTU

EVREN KUTLAY

SMANLI Devletinin Avrupa ile müzikal etkileşiminin erken örnekleri 16. yüzyıla kadar dayanır. 1520 yılında, Kanuni

Sultan Süleyman devrinde org sanatçısı Othman Luscinius'un Sarayda bir konser verdiği bilinmektedir. Dört yıl sonra ise Venedikliler İstanbul'da bir bale düzenlemişlerdir. 16. yüzyıla dair bir başka müzikal temas, 1543 yılında, Fransa Kralı I. François'nun, Habsburglarla savaşındaki yardımlarından ötürü Kanuni Sultan Süleyman'a teşekkür olmak üzere gönderdiği müzisyen topluluğudur. Saray'a kabul eden ve icralarını zevkle dinleyen Sultan, müziklerini kadınsı bulmuş ve askerlerinin disiplinini bozacağı düşüncesiyle onları apar topar ülkelerine göndermiştir. 1582 yılında ise, Sultan III. Murad devrinde Sadrazam Sokullu Mehmed Paşanın eşi, padişahın kız kardeşi Esmâ Sultanın '900 Hıristiyan kölesi' tarafından Batı üslubuyla bir bale-pan-domim temsili icra edilmiştir. Yüzyılın sonuna damgasını vuran müzikal olay ise 1599 yılında Thomas Dallam adında bir İngiliz org yapımcısının, Osmanlı Devleti ile deniz ticareti ilişkilerini geliştirmek amacıyla İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth'in Sultan III. Mehmed'e hediye olarak yaptırdığı bir orgu İstanbul'a getirerek Topkapı Sarayında kurması ve sultanın huzurunda bir konser vermesidir.

Osmanlı saraylarının 17. yüzyılda Batı müziğiyle temasları hakkında birtakım bilgilere, Kırım Tatarları tarafından esir edilerek İstanbul'a getirilen Polonya asıllı Albertus Bobovius ya da Türkçe ismiyle Santuri Ali Ufki Bey'in Topkapı Sarayı anıları vasıtasıyla da ulaşabiliyoruz. Bu zat, Batı usulüyle nota yazım bilgisi sayesinde 1650'lerde kayda geçirilmiş klasik Osmanlı müziği eserlerinin ve halk ezgilerinin en eski versiyonlarını içeren bir müzik derlemesi hazırlamıştır. Bobovius, hatıratında ayrıca Sultan IV. Murad devrinde Sarayda, Berberiler tarafından padişaha gönderilmiş çok usta ve meşhur bir İtalyan müzik hocasının varlığından söz etmektedir. Bu İtalyan müzisyenin Batı müziği kuralları çerçevesinde ve muhtemelen Batı müziği formunda bestelediği bir eseri, padişahın huzurunda Sarayın Türk müzisyenlerine icra ettirdiği yine Bobovius'un hatıratındaki şu sözlerden anlaşılmaktadır.

Bu İtalyan, bizim birlikte çalışımızdaki ahengin çekiciliğini padişaha da göstermek için, sesle hep birlikte (akapella) söylenmek üzere, senfoni ilminin bütün esaslarını kullanarak bir şarkı besteledi ve birbiriyle uyumlu birçok çalgıyla icra edilmek üzere bir şarkı daha yaptı. Bu araştırmalar ve incelikler, IV. Murad gibi bir savaşçının kulağını okşayamayacak kadar ileri düzeydeydi ve hünkâr, söz konusu eserleri ancak kadınlara layık ve müziği de fazla yumuşak ve kadımsı bularak, hiç itibar etmedi. Türklerin eski usulünü yeğledi.

17. yüzyılda, IV. Mehmed'in şehzadesinin sünnet töreni ve kızı Hatice Sultan'ın İkinci Vezir Mustafa Paşa ile evlilik kutlamaları vesilesiyle Venedik'ten bir opera topluluğu; oyuncularını, müzisyenleri, dekoru ve gerekli diğer temsil unsurlarıyla topluca getirilmek üzere harekete geçilmiş, ancak vakit darlığı sebebiyle teşebbüs sonuçlandıramamıştır. Görülüyor ki opera, Avrupa ülkelerinde daha yeni yeni ortaya çıkmışken, Osmanlı Devleti bu sanat kolu hakkında fikir sahibidir.

Batı müziğiyle 19. yüzyıl öncesi temaslar açısından en dikkat çekici tarihlî olaylardan biri, ünlü besteci Johann Sebastian Bach'ın kendisi gibi müzisyen kardeşi Johann Jacob Bach ile dönemin ünlü flüt virtüözü Pierre Buffardin'in Sultan III. Ahmed'in hükümdarlığı döneminde, 1707 yılı civarında, İstanbul'da bir araya gelmeleri ve Bach'ın Buffardin'den İstanbul'da flüt dersleri almasıdır. Sultan III. Ahmed döneminde Paris Elçisi olarak görev yapan Yirmisekiz Mehmed Çelebi de hatıratında Paris'te izlediği bir operadan söz etmekte, bu sanat dalını bütün detaylarıyla Osmanlı Sarayına adeta raporlamaktadır.

Bu temaslar, Sultan III. Selim'in Nizam-ı Cedid'i (Yeni Düzen) ile başlayacak ve Sultan II. Mahmud döneminde gerçekleşecek aktif modernleşme süreci ve Osmanlı Batı müziği hazırlıkları açısından bir ön süreç oluşturmuştur. 1794 yılında Nizam-ı Cedid kapsamında Batı örnek alınarak kurulan askerî birliği yetiştirmek üzere gelen Avrupalı subaylar, oluşturulan yeni orduya eşlik etmek üzere bir boru-trampet takımı kurmuşlardır. Bu vesileyle Osmanlı müzisyenleri bir miktar Batı müziği eğitimi almışlardır. Sultan III. Selim'in Batı ile müzik temasları çerçevesinde ve Osmanlı Batı

müziğinin öncüsü olarak tanımlayabileceğimiz süreçlere örnek olarak Topkapı Sarayında Avrupalı bir topluluk tarafından sergilenen bir opera temsili izlemesini ve Saray'da tahta bir tiyatro sahnesi kurdurmasını gösterebiliriz. Bu sayede Osmanlı müziği notasyona dökülmüş ve eserlerin yazılı olarak da gelecek nesillere aktarılması sağlanmıştır. Fakat Sultan III. Selim'in ölümüyle burada ifade edilen süreç akim kalmış, kısa bir süreliğine tahta çıkan Sultan IV. Mustafa'nın ardından Sultan II. Mahmud'un hükümdar olmasıyla yüzyıla yayılacak ve Cumhuriyet Türkiye'si'ne miras bırakılacak Osmanlı Batı müziği tarihinin adımları atılmaya başlanmıştır.

Sultan II. Mahmud, Vaka-i Hayriye ile yeniçeri ordusunun yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye'yi ve ardından, mehter müziği eğitimi verilen askerî müzik okulu Mehterhane-i Hümayun yerine Muzika-i Hümayun'u kurarak Osmanlı Batı müziği branşının oluşum ve gelişim süreçlerini başlatmıştır. Muzika-i Hümayun, sadece askerî müzik (bando) okulu olarak kalmamış, bünyesinde Osmanlı müziğinin bütün branşlarını barındıran bir imparatorluk müzik kurumu kimliğiyle faaliyet göstermiştir.

Muzika-i Hümayun'un ilk öğretmenleri, 1794'te Sultan III. Selim'in Nizam-ı Cedid askerî teşkilatının boru takımında görev yapan süvari borazan-cısı Vaybelim Ahmed Ağa ve trampetçi Ahmed Usta olmuştur. Fakat bir süre sonra görev yerleri değiştiğinden, İstanbul'da yaşayan Fransız asıllı müzisyen Mösyö Manguel kurumun eğitimliği görevine getirilmiş, daha sonra o da yeni bir müzik teşkilatı kurma hususunda yetersiz kalınca Sultan II. Mahmud'un emriyle, İstanbul'daki Sardunya Büyükelçiliği vesilesiyle, bir dönem Napolyon'un ordusunda görev almış İtalyan askerî bando şefi, kardeşi, 19. yüzyılın ünlü opera bestecisi Gaetano Donizetti olan Giuseppe Donizetti, 17 Eylül 1828'de 'Osmanlı Saltanat Muzikalarının Baş Us-takârı' unvanıyla Muzika-i Hümayun'un başına atanmıştır. Dolayısıyla Osmanlı Batı müziğinin Türk topraklarındaki gelişim süreci İtalyan ekolüyle başlamıştır. Bu süreç, ilerleyen yıllarda Fransız ve Alman ekolleriyle devam edecektir.

Donizetti, Enderun'dan seçilmiş

F. Della Sudda'nın eserlerinden bir örnek.
Evren Kutlay arşivi.

C. Guatelli, "Marche de L'Exposition-Sergi Marşı".
İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi.

köklü ailelerin çocuklarından oluşan 21 kişilik sınıfına Batı müziği notasyon sistemini öğretmek için Hamparsum sistemini öğrenmiş, daha sonra her iki sistemi karşılaştırmalı gösteren bir çizelge hazırlayarak Türk öğrencilerine Batı müziği notasyonunu kısa sürede öğretmiştir. İtalyan eğitimci, derslerinde çoğunlukla İtalya'dan ismarladığı materyalleri ve çalgıları kullanmıştır.

Donizetti'nin Muzika'ya getirdiği yeniliklerden biri, hükümdar olan her padişahın döneminde çalınmak üzere Osmanlı Batı müziği formlarında bir devlet marşı besteleme geleneğidir. Bu bağlamda, 1829 yılında, Sultan II. Mahmud devrini temsilen Mahmudiye marşını, oğlu Sultan Abdülmecid tahta çıktığında ise Mecidiye marşını bestelemiştir. Mahmudiye marşı 11 yıl, Mecidiye marşı ise 22 yıl Osmanlı Devlet Marşı olarak Muzika-i Hümayun bandolarınca icra edilmiştir.

II. Mahmud, Batı enstrümantal müziğinin yanı sıra opera ve tiyatroyun gelişimini de desteklemiş, Sarayda oluşturduğu kütüphaneye 1836 yılında 500 tiyatro oyun metni getirtmiştir. İstanbul'da 1830'lu yılların sonlarından itibaren opera temsilleri yapılmaktadır. Bu temsillerin yapıldığı sahneler, başta Kristal Saray ve Tiyatro-yı Hümayun statüsünü kazanmış olan Naum Tiyatrosu olmak üzere, ilerleyen yıllarda Concordia, Odeon, Tepebaşı, Gedikpaşa gibi İstanbul'un muhtelif semtlerine yayılmış sayısız tiyatrodur.

Henüz beş yaşındayken Donizetti'yle Batı müziğine aşina olan Sultan Abdülmecid, tiyatro ve operaya büyük ilgi duymuştur. İlk Saray tiyatrosu olan Dolmabahçe Saray Tiyatrosu, Sultan Abdülmecid tarafından inşa ettirilmiştir. Yine nota basım süreçleriyle ilgili olarak erken çalışmaların onun hükümdarlığı süresince yapıldığını, İstanbul'da Osmanlı müziği eserleri basan Avrupa kökenli yayınevlerinin dışında Muzika-i Hümayun müzik okulunun 1859 yılında faaliyet gösteren bir litografya destgahının varlığını, muhtemelen Muzika-i Hümayun'da eğitim maksatlı kullanılan notalar ya da bandonun icrası için yapılan bestelerin basıldığını biliyoruz.

Osmanlı Batı müziği tarihi açısından Sultan Abdülmecid devrine damgasını vuran en önemli olaylardan biri kuş-

kusuz Macar piyanist-besteci Franz Liszt'in Osmanlı'da verdiği konserlerdir. Davet edilen birçok ünlü müzisyenin arasından Franz Liszt, Türk topraklarında Osmanlı Batı müziğinin gelişiminde iki yönlü katkısıyla öne çıkar: İstanbul konserlerinin yankılarının etkisi neticesinde kendisiyle iletişime geçerek öğrencisi olmuş Osmanlı müzisyenleri ve Türk topraklarında müzik kariyerlerini sürdürerek hayatlarının sonuna kadar Osmanlı Batı müziğinin gelişimine katkıda bulunmuş Avrupalı müzisyenler. Osmanlı'dan da Liszt'le birlikte çalışmak üzere Avrupa'ya gitmiş Türk öğrenciler, genç Türkiye Cumhuriyetinin müzik insanlarını yetiştirmişlerdir. Dolayısıyla nesilden nesle geçen bir Liszt ekolünden söz etmek mümkündür. Liszt'in 'Osmanlı' öğrencileri Géza de Hegyei, Francesco Della Sudda Bey, Macar Tevfik olarak da bilinen Alessandro Voltan ve Devlet Efendidir. Akademiden öğrencisi Géza de Hegyei, başta Sultan II. Abdülhamid'in kızları Ayşe ve Şadiye Sultanlar, Halife Abdülmecid Efendi ile Cumhuriyet dönemi bestecilerinden Ulvi Cemal Erkin'in eşi piyanist Ferhunde Erkin olmak üzere birçok Türk öğrenci yetiştirmiştir. Ferhunde Erkin 36 yıl boyunca Cumhuriyet kurumlarından Musiki Muallim Mektebinde piyano öğretmenliği yapmıştır. Hegyei, Osmanlı Batı müziği eğitim kurumları Muzika-i Hümayun ve ilerleyen yıllarda İstanbul Belediye Konservatuvarı adını alacak Darülelhan'da, Cumhuriyetin ilanının ardından da Türk Ocağında ders vermiş, vefatından sonra en önde gelen öğrencisi olan eşi Katalina, Darülelhan'da öğretmenlik yapmıştır.

Macaristan'a giderek aldığı eğitimin ardından kariyerini İstanbul'da sürdüren ve Avrupa'nın çeşitli şehirlerinde verdiği başarılı konserleri Avrupa ve Osmanlı gazetelerine haber olan Francesco Della Sudda Bey hakkında bir Avrupa konserinin ardından 31 Haziran 1889 tarihli *Schweizer Presse* gazetesinde şu eleştiri yazısı çıkmıştır: "Tam da Şark'a özgü o büyük incelik ve nezaket, bu yabancı sanatçıyı daha da sempatik kılıyor ve duygu yüklü o çalışma, klasik ustaların en güzel duygularını ve en yüce fikirlerini dile getirirken, bu adamın -özellikleri kendisinde pek de görünmeyen- yabancı ırka mensup olduğunu kabul etmek

nereyese imkansız hale geliyordu.”

Sadece piyanistliği değil besteciliği de yabancı basında yer alan Francesco Della Sudda Bey, dedesi Osmanlı Saltanatı Eczacısı Francesco Faik Della Sudda Paşa gibi ‘Faik’ ön ismini kullanmıştır. Şahsi arşivimizde bulunan eserlerinde bizce, teknik kalite ve piyanonun kapasitesini kullanma bakımından ‘Lisztvari’ pasajlar dikkat çekmektedir.

Liszt ile ilişkili bir diğer Osmanlı müzisyeni, Macar Tefik Bey olarak da bilinen Alessandro Voltan’ın ise Türk Beşlerinden Adnan Saygun’un ve İsmail Zühdi Beyin yetiştirilmelerinde önemli etkileri olmuştur. Müzikolog Mahmut Ragıp Gazimihal, Saygun’un müzikalitesinin ve ikili piyano çalışmaları sayesinde senfonik müziğe yönelmesinin üzerinde Tefik Beyin etkisinden bahseder.

Öğrencilerinin Cumhuriyet yıllarına kadar etki eden çalışmaları vesilesiyle Osmanlı Batı müziğinde adeta bir Liszt ekolünden söz etmek mümkündür. Ayrıca Sultan Abdülaziz’in hükümdarlığı yıllarına denk gelen bir başka Liszt ilişkisinden bahsetmek yerinde olur: Sultan Abdülaziz Liszt’in damadı Richard Wagner’in Beyrut’teki tiyatrosuna para yardımında bulunan dünyadaki ilk hükümdardır. Liszt bu olaydan Prenses Wittgenstein’a yazdığı mektupta ‘Avrupa krallarına örnek olacak bir cömertlik’ şeklinde övgüyle söz etmektedir.

Donizetti’nin 1856 yılında İstanbul’da vefatının ardından yine bir İtalyan olan ve 1846 yılında İstanbul’a gelerek dönemin önemli temsil mekanlarından Naum Tiyatrosunda orkestra şefliği yapan Callisto Guatelli, Müzik-i Hümayun’un başına atanmıştır. Guatelli, Osmanlı Batı müziği inşası prensiplerine ve sürecine uygun olarak Osmanlı’nın yerel tınılarını Batı form ve kurallarıyla harmanlayan bir tavırla eserler bestemiştir. Amacı Osmanlı halkına Batı müziğini sevdirmektir. Ayrıca Donizetti gibi klasik Osmanlı müziği eserlerini çökselendirme girişimlerinde bulunmuştur. Eserleri arasında “Osmaniye Marşı,” “Sergi Marşı,” “Bayram Marşı,” “Yıldız Marşı,” “Eski ve Yeni Oryantal Havalar” sayılabilir. Guatelli’nin İslamiyete yakınlık duyduğu ve evinin duvarında Kur’ân-ı Kerim asılı olduğu çeşitli kaynaklarda bildirilmektedir. Osmanlı

halkının çok sevdiği Müzik-i Hümayun şefinin sakal biçiminin dahi taklit edildiği söylenmektedir. Guatelli’nin yetiştirdiği, bir kısmı hem Osmanlı hem Cumhuriyet dönemi müzik kurumlarında hizmet etmiş önemli müzisyenler arasında Mehmet Ali Bey, Klarnetçi Zati Bey (Arca), Flütçü Haydar Bey, Saffet Beyi (Atabinen) sayabiliriz.

Osmanlı’da Batı müziği formlarında eser besteleyen ilk padişah Sultan Abdülaziz’dir. Hem klasik Osmanlı müziği hem Batı müziği eğitimi almış olan Sultan Abdülaziz’in bugüne intikal eden eserleri, İtalyan yayınevi Lucca tarafından basılan *Invitation à la Valse*, *La Harpe Caprice* ve *La Gondole Barcarolle*’dir. Sultan Abdülaziz ayrıca Avrupa’ya kültürel ve diplomatik ilişkileri geliştirme maksatlı seyahat eden ilk ve son padişah olmuştur. Bu ziyaretlerinde kendi besteleriyle karşılanmıştır.

Sultan Abdülaziz’in Osmanlı Batı müziğinin gelişim süreçlerinde önem verdiği bir diğer husus nota basımıdır. 22 Eylül 1875 tarihinde “Musika-i Şâhâne çavuşlarından İsmet Beye musiki notalarını bastırmak üzere muvakkat ruhsatname” verilmiştir. İsmet Beyin kazancı

kendisine ait olmak üzere müzik notası basmayı istediğini ifade eden dilekçesine cevaben verildiği anlaşılan, Osmanlı arşivlerinde tespit ettiğimiz bu geçici ruhsatname, matbaasını ne şekilde işletebileceği ve düzenleyebileceği hususunu kendisine bildirmektedir. İsmet Bey, öncelikle bastığı her eserin iki nüshasını Maarif’e vermekle yükümlendirilmiş, ayrıca ürün kapağının içeriği ile ilgili kurallar tasvir edilmiştir. Kapakta, basılan eserin müzik ilmiyle ilişkili olduğunun belirtilmesi, basma işleminin yapılacağı matbaanın ismi, adresi ve baskının adı ile Maarif’in ruhsatıyla basıldığı ve basım tarihi gibi bilgilerin yer alması gerektiği belirtilmiştir ki bu tasvir, bugün müzik yayınlarının kapaklarında kullanılan ana çerçevedir. Basılan eserin dağıtımından önce Maarif Meclisinin iradesi ve teftişinden geçip yasal yolla basıldığının onaylanması ve daha birçok şart ile geçici ruhsatname verilmektedir (Osmanlı Arşivleri, Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF. MKT), 31/151). Dolayısıyla görülmektedir ki Sarayın izniyle ve teşvikiyle müzik yayıncılığı ve nota basımı İsmet Beyin şahsında 1875 yılında resmîleştirilmiştir. Ayrıca basılan

eserlerin Eğitim Bakanlığının gözetiminde ve onayıyla çıkması, bu eserlerin müzik eğitiminde kullanımına işaret etmektedir.

Sultan Abdülaziz'in ardından üç ay gibi kısa bir süre tahtta kalan Sultan V. Murad ise çok iyi piyano çalmaktadır, ayrıca Batı müziği formlarında en çok eser bestelemiş sultandır. 1876 yılında kapatıldığı Çırağan Sarayında 1904'teki ölümüne kadar yazdığı eserleri, 1134 sayfalık üç büyük ciltte toplanmıştır (1878-1885, 1885-1887, 1887-1892). Eserler arasında 488 adet vals, polka, galop, polka-mazurka, *quadrille* (kadril) ve *schottische* (skotis) gibi o dönemin Avrupasında da solo piyano literatürünün temsilcilerinden olan dans müziği formundaki piyano eserleri ve askerî marşlar sayılabilir. Bu ciltlerde kaydedilmiş toplam 514 eserin kalanı çocuklarına ve torunlarına aittir. Eserleri, hassas bir ruh yapısına sahip olduğunun müzikal delilleridir. Çırağan'daki hayatının müzikal güncesini tuttuğu, kısmen Fransızca kısmen Osmanlıca başlıklar attığı "Nihayet bahtiyar oldum bugün," "Bugünkü ziyafetin şerefine çıkarılan galop" gibi eserlerine kendi çizdiği karikatürler eşlik etmektedir.

Sultan II. Abdülhamid, çocukluğundan itibaren Osmanlı Batı müziğine büyük ilgi duymuştur. Onun müziğe ilgisini ve desteğini gerek dönemin yerli ve yabancı basınında gerekse Saray erkanının ve müzisyenlerinin hatıratında tespit etmek mümkündür. Şehzadelik yıllarından itibaren öğretmenliğini yapan Saray müzisyeni Paul Dussap'ın Sultan'ın müzik zevkine dair görüşleri 2 Nisan 1877 tarihli *New York Times* gazetesinde "A Sultan's Fondness For Music" başlığıyla şu şekilde yer almıştır:

Paul Dussap, onun (Abdülhamid'in) çocukluğundan beri Saray müzisyeniydi. (...) Abdülhamid piyanodan ve yaylı kuartetlerden hoşlanırdı. Bu şekilde bestelenmiş birkaç parça çaldıktan sonra, benden şarkı söylememi ister, sonrasında da müzik sohbetleri yapardı. Türk musikisinin kendine özgü tuhaf ikelliğini ve onun biraz daha medeni kardeşi Macar müziğini severdi. Arzusu üzerine, Marseillaise ritmiyle, Türk ve Macar müziklerinin kendilerine has modülasyonlarını birleştirerek onun için bir marş besteledim. Bu marşın mümkün merteye babasının marş tarzında olmasını emretmiştir.

Bu konuşmanın ardından marşı gazeteciye çalan Dussap, "Bu marşı orkestra için yazmamı onaylamadan önce, Abdülhamid bazı yerlerinde birkaç küçük değişiklik yaptı" sözleriyle Sultan II. Abdülhamid'in müzik konusundaki hâkimiyetini vurgulamaktadır. Sultan, Paul Dussap'ın yönetimindeki orkestrayı dinlemekten çok hoşlanmakta; hatta kendisini huzursuz hissettiğinde Dussap'ın bütün gece ya da en azından kendisi durduruncaya dek orkestrayla icrasını istemektedir. Aynı şekilde kızı Ayşe Sultan da babasının Osmanlı Batı müziğine özellikle de piyanoya ilgisinden *Babam Sultan II. Abdülhamid* kitabında bahseder.

Sultan II. Abdülhamid'in piyano ilgisinin bir diğer ifadesi Sarayda yerli piyano üretimini teşvikidir. Kendisi de usta bir marangoz olan Sultan'ın, 1904 yılında ailesiyle birlikte Saraya getirdiği Taşköprülü Mehmed Ustanın ürettiği piyanolardan biri, Almanya İmparatoru II. Wilhelm'e sunulan sayısız hediyelerin belki de en ilgi çekicisi olmuştur.

Sultan II. Abdülhamid, Yıldız Sarayına bir de tiyatro yaptırmıştır. İkinci ve son saray tiyatrosu olan Yıldız Saray Tiyatrosu bugüne intikal etmiştir. Tiyatroda ünlü Avrupalı opera toplulukları, Avrupalı virtüözler, Osmanlı sanatçıları ve Muzıka-i Hümayun öğrencileri sahne almışlardır. Tiyatronun müzik direktörlüğünü Arturo Stravolo isimli İtalyan opera sanatçısı yapmıştır. Stravolo'nun eşi, babası, kızı, iki kardeşi ve onların eşleri de opera sanatçısı olarak tiyatronun kadrosuna alınmışlardır. Tiyatroda cuma, pazar ve çarşamba akşamları muhakkak, bazen de her akşam konser, tiyatro, opera-operet ve sinema gösterimi yapılmıştır. Cuma akşamı yapılan gösteriler, selamlıkta bulunan sefirler ve İstanbul'u ziyarete gelen yabancılar şerefine yapılmıştır. Sultan II. Abdülhamid, oyun sırasında locasında sefirlerle görüşmüştür. "Rigoletto," "Aida," "Il Travatore," "La Traviata," "Norma," "Carmen," "Faust," "Mascotte" gibi opera ve operetler sergilenmiştir. Sarah Bernhardt, Coquelin Cadet gibi dönemin meşhur sanatçıları sahneye çıkmıştır. Yıldız Sarayı Tiyatrosunda İtalyanca opera, operet ve Batı müziği konserlerinin yanı sıra sergilenen temsillere örnek olarak Güllü Agop yönetiminde-

ki Muzıka-i Hümayun öğrencilerinin sahnelediği Türkçe müzikli oyunlar verilebilir. Ayrıca 1884 yılında Saray'da görevlendirilen Ahmed Midhat Efendinin yazdığı eserler de bu tiyatrodaki sahnelenmiş, Muzıka-i Hümayun'u gelecek yıllarda yönetecek Zati ve Saffet Beyler de bu gösterilerde yer almışlardır. Yine, Gedikpaşa Tiyatrosunda oynanmış Ahmed Midhat Efendi'nin "Çengi" operetiyle Şehzadebaşı Tiyatrosunda üç kere sahnelenmiş olan Dikran Çuhacıyan'ın "Pembe Kız" opereti, Yıldız Sarayı Tiyatrosunda temsil edilmiş Türkçe eserler arasında yer almaktadır. Saray tiyatrosunda görüldüğü üzere Osmanlı müziği ve sahne sanatlarının bütün alt branşları sergilenmekte ve teşvik edilmektedir. Sultanın Yıldız Sarayı Tiyatrosunda bulunan geniş nota koleksiyonu II. Meşrutiyet'in ilanı ve Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinin ardından dağılmıştır. Kızı Ayşe Osmanoğlu, hatıratında, orkestra ve piyano için hazırlanmış yüzlerce eserden oluşan bu koleksiyonun akıbetini merak ettiğini dile getirir.

Sultan II. Abdülhamid, çocukları Ayşe, Zekiye, Refia ve Naime Sultanlar ile Şehzade Burhaneddin Efendiye piyano, Şehzade Abdülkadir Efendiye keman, Şehzade Abdürrahim Efendiye ise viyolonsel dersleri aldırması, hatta bilhassa kendisi onların pratik yapmalarına yardım etmiştir. Kendisi de iyi piyano çalan Sultan, beste yapmadıysa da çocuklarının Osmanlı Batı müziği besteleri mevcuttur. Ayşe Sultan, güftesini de yazdığı ilk bestesi "Hamidiye Marşı"nı 12 yaşında iken bestelemiş, 1901'de, 25. cülüs yıldönümünde babasına hediye etmiştir. Piyanonun yanı sıra arp ve keman çalan Ayşe Sultanın bir kısım eseri günümüze ulaşmıştır. Ayrıca Halife Abdülmecid Efendi için bestelediği "Marche a sa Majeste le Calife Abdoul-Medjid Khan II" (Majesteleri Halife II. Abdülmecid Han Marşı) ve "İstanbul Marşı" gibi eserleri vardır. Ayşe Osmanoğlu hatıratında, kardeşi Naime ve Şadiye Sultanların da Batı müziği eğitimi almış çok iyi birer piyanist olduğundan bahsetmektedir. Burhaneddin Efendi ise harika çocuk olarak değerlendirilebilir. Piyano ve çelloyu virtüözite seviyesinde çalan şehzade, "Marş-ı Âlî-Bahriye Marşı" başlıklı eserini 1894 yılında,

Aşağıdaki QR karekodu okutarak bu yazı ile ilgili bir müzik videosuna ulaşabilirsiniz.

henüz 9 yaşındayken bestelemiştir. Şehzade Abdürrahim Efendi de çok iyi viyolonsel çalmanın yanı sıra orkestra ve oda müziğine ilgilidir. Teşvikiye'deki konağında müzikli toplantılar düzenlemiştir. Oldukça geniş olan müzik kütüphanesi ve çalgı koleksiyonu bir yangında yok olmuştur. Şehzade Abdülkadir Efendi, bir keman virtüözüdür. Cumhuriyetin ilanının ardından gittiği Macaristan'da Budapeşte Orkestrasına keman sanatçısı olarak girmiş ve hayatını bu şekilde idame ettirmiştir.

Sultan II. Abdülhamid, Osmanlı Batı müziğinin gelişimini çok yönlü ele almış, hükümdar olduğu 33 sene boyunca birçok Avrupa ülkesiyle müzik temaslarında bulunmuştur. Kısaca bahsettiğimiz İtalyan ekolüyle başlayan ilk yapılanmanın ardından Fernando de Aranda'nın Sarayda ve Muzika-i Hümayun'da görevlendirilmesiyle Fransız ekolü, Osmanlı Batı müziğinin şekillenmesinde rol almıştır. 1886 yılında Sultan II. Abdülhamid'in Muzika'ya atadığı Aranda, Guatelli'nin yaşlılığında Muzika-i Hümayun'un başına getirilmiştir. Müzika için hazırladığı teftiş raporunda, kullanılan çalgıları eski ve yetersiz bulduğunu belirtmiş, Avrupa'dan bir fabrikayla anlaşarak, maliyet açısından hesaplı müzik aletlerinin toptan yenilenmesini tavsiye etmiştir. Bandoya ilk kez saksafonu sokmuş, enstrümantasyona getirdiği yenilikle şimdiki bandonun kadrosunu tasarlamıştır. Ayrıca Paris'ten, bando partiyonları getirterek nota kütüpha-

nesini yeniden düzenlemiş ve zenginleştirmiştir. O güne kadar, sadece İtalyan şeflerle çalışan kurumda oluşan İtalyan ekolü hakimiyetine son vererek bandoyu Fransız örneklerine göre teşkilatlandıran şef olmuş, çalışmalarıyla paşa mertebesine kadar yükselmiştir. Mahmut Ragıp Gazimihal, "Bazı hususiyetlerinden olarak geniş kültürlü, pek merhametli bir insan olduğunu anlatıyorlar: acıdığı fakirlere bol bol sadaka vermiş, onları bu yolda hayret ve sevince düşürmekten hoşlanırmış. Çocuklarının adını Leyla ve Halil koymuş." sözleriyle Aranda'nın kişiliği hakkında bildirimlerde bulunmuştur. Bunların yanı sıra tespit ettiğimiz bazı yazışmalarında imzasını 'Ali Bey' olarak atmıştır.

19. yüzyılın sonlarından itibaren Almanya'yla sürdürülen yakın ilişkilerin bir yansıması olarak Muzika'da Alman ekolü öne çıkmaktadır. Alman ekolünün en güçlü temsilcisi, 1888 yılında İstanbul'a gelen Paul Lange'dır. Sultan II. Abdülhamid döneminde Muzika-i Hümayun ve ona bağlı kurumlarda görev yapmış, Belediye Muzikasını kurmuş, Tophane Bandosunun da bir dönem şefliğini yapmıştır. 1905 yılında Ertuğrul yatının satın alınmasıyla bir bando kurulmasına karar verilince Ertuğrul Muzikasının şefi olmuştur. Ertuğrul Muzikası, Lange'nin şefliğinde Almanya'dan getirtilen notalarla Muzika-i Hümayun'da uzun yıllar hâkim olmuş İtalyan ve Fransız ekollerinin aksine, Alman ekolüyle yetişmiş ve başarı-

lı çalışmalarda bulunmuştur. Lange, Ertuğrul Muzikasının yanı sıra haftanın belirli günleri de Yıldız'daki Jandarma Bandosunu çalıştırmıştır. Lange, İstanbul'da bir de müzik okulu kurmuştur. 'Müzik konservatuarı' tanımlamasıyla, Paul Lange'nin müdürlüğünde Beyoğlu Pera'da Ensiz Sokakta açılan okulda piyano, keman, flüt, harmonika, org gibi çalgı dersleri, solfej, armoni gibi müzik teorisi dersleri, müzik tarihi, koro ve orkestra derslerinin yanı sıra Almanca, Fransızca, İngilizce gibi Avrupa dilleri ile kadın ve erkek müzik öğretmenlerine mahsus dersler verilmiştir. Müfredatın ve derslerin bir konservatuvar eğitimi verme ideolojisiyle oluşturulduğu açıkça görülmektedir. Yönetmeliğinde okul "Almanya'nın en muntazam musiki mekteplerine emsali tanzim olunan 'Dersaadet Musiki Mektebi'" ifadesi ile tasvir edilmektedir. Paul Lange'nin müzik okulundaki öğrencilerinin verdikleri konserler, dönemin gazetelerinde yer almıştır. Dolayısıyla belki de İstanbul'un ilk özel konservatuarı olarak tarihte yer alan bu müzik okulu, Sultan II. Abdülhamid döneminin müzikal oluşumlarından biri olarak dikkat çekmektedir. Müzik okulunun yetiştirdiği öğrencilerin yurtdışından hocaların da desteğiyle zaman zaman konserler vermeleri ve İstanbul'un profesyonel konser hayatında yer almaları, Osmanlı Batı müziği eğitiminin kurumsal bağlamda sadece Saray sınırlarında kalmadığının göstergesidir. █